

ТЕРМИНОЛОГИЗИЦИЈА, РЕТЕРМИНОЛОГИЗАЦИЈА И ДЕТЕРМИНОЛОГИЗАЦИЈА ВО МАКЕДОНСКИОТ СТАНДАРДЕН ЈАЗИК

Виолета Јанушева

Педагошки факултет,

Универзитет „Св. Климент Охридски“ Битола, Македонија

Key words: terminologization, determinologization, reterminologization

Summary: The paper shows the processes terminologization, reterminologization and determinologization in the Macedonian standard language. The research has qualitative paradigm and descriptive design. The sample consists of lexical units from the common language, as well as from various scientific and technical areas, excerpted from the everyday interactions of the native Macedonian speakers. The methods used for processing the data and gaining conclusions are analysis, synthesis and comparison. The research shows the semantic and grammatical potentials of the analyzed lexical units that are result of the already mentioned processes.

Клучни зборови: терминологизација, ретерминологизација, детерминологизација

Резиме: Во овој трудот се покажуваат процесите терминологизација, ретерминологизација и детерминологизација во македонскиот стандарден јазик. Истражувањето има квалитативна парадигма и дескриптивен дизајн. Примерокот го сочинуваат лексички единици од општиот јазик, како и од различни научни и технички области, ексцерпирани од секојдневните интеракции на зборувачите на македонскиот јазик. Од методите за обработка на податоците и за донесување заклучоци се употребуваат анализа, компарација и синтеза. Истражувањето ги покажува семантичките и граматичките потенцијали на анализираните лексички единици што се јавуваат како резултат на веќе споменатите процеси.

1. Вовед. Дел од лексичкиот систем на секој јазик претставува терминолошката лексика која се однесува на лексичките единици присутни во одделни научни и технички дејности, а нивна главна особеност е точно и прецизно означување на поимите, појавите и предметите од

човековата стварност. Оттука, термилошката лексика во секоја научна или техничка дејност, всушност, претставува еден вид специјализиран јазик со лексички единици што своето целосно значење го живеат само преку употребата од експертите во таа дејност.

Меѓутоа, како резултат на брзиот општествен развој, на процесите на европеизација и глобализација, на растот на популацијата со високо образование и сл., се забележува дека сè почесто одделни лексички единици од општиот јазик преминуваат во термилошката лексика на одделни научни или технички области, одделни термини од една научна или техничка дејност преминуваат во друга, а одделни термини од специјализираните јазици на кои им припаѓаат преминуваат во општа и секојдневна употреба и меѓу лица што не се експерти во таа дејност. Всушност, станува збор за процесите терминологизација, ретерминологизација и детерминологизација при што доаѓаат до израз различни семантички и граматички потенцијали на одделни лексички единици. Овие процеси имаат универзален карактер и придонесуваат за збогатување на лексиката на еден јазик

2. За разликата меѓу специјализираниот и општиот јазик. Голем број истражувачи ја испитуваат врската меѓу термилошката лексика и општиот јазик. Винокур (1930, стр. 3–54), ги дефинира термините имајќи ја предвид функцијата, па, според него, терминот не е специјален збор, туку збор од општиот јазик со специјална функција, односно со функција за именување на специјални концепти, специјални појави или предмети. Според Реформатски (Реформатский, 1947), термините се еднозначни и точно и прецизно ги именуваат поимите. Тие се карактеристика на јазикот на науката, техниката, политиката, дипломатијата и сл. За него, терминот е специјален збор со специјална функција. Од овој аспект, на терминот му пристапува и Виноградов (1947/1972, стр. 785/12–13). Рондо (Rondeau, 1983, стр. 25, според Коанкă – Соансă) покажува дека е затемнета граница меѓу специјализираниот и општиот јазик, но и границата меѓу специјализираниот јазик на различни научни дејности. Пановска (1987, стр. 65–66), ги сфаќа термините како лексика што има ограничена сфера на употреба. Кабре (Cabré, 1998, стр. 118–121, според Коанкă – Соансă), прифаќа дека може да се зборува за специјализирани (самостојни) јазици што имаат сопствени единици, но и дека не постојат специјализирани јазици, туку само специјализиран речник. Таа, исто така, укажува на заедничките елементи што ги имаат специјализираниот и општиот јазик. Аделстајн и Кабре (Adelstein, Cabré, 2002), сметаат дека специјализираниот и неспецијализираниот лексикон се, всушност, различни манифестации на една иста лексичко-семантичка информација. Термините како лексика со

ограничена сфера на употреба ги сфаќа и Минова-Ѓуркова (2003, стр. 131). Нигоевиќ и Павлетик (Nigoević, Pavletić, 2013), истакнуваат дека голем број лексички единици припаѓаат и на јазикот на одделна стручна дејност, но и на речникот на општиот јазик. Бидејќи основа на секој јазик во која и да е стручна дејност е општиот јазик, меѓу овие два система не може да се повлече остра граница. Јурјевич (Юрјевич, 2014), во изделувањето на термилошките единици, го прифаќа функционалниот критериум (сферата на употреба).

Се прифаќа дека термините се зборови што му припаѓаат на општиот лексички фонд на јазикот, но во него имаат посебно и специјално место, зашто, од една страна, припаѓаат кон општиот јазичен систем, а, од друга страна, на посебниот термилошки систем на одделна наука.

3. Преглед на досегашни испитувања. Голем број истражувања се однесуваат на споменатите процеси. Реформатски (1947) зборува за меѓунаучна термилошка хомонимија која се случува кога еден термин влегува во различна терминологија на даден јазик. Од наведените примери, *реакција* во хемијата, во физиологијата, во биологијата, или, *редукција* во филозофијата, во корепонденцијата, во фонетиката и сл. се гледа дека тој, всушност, зборува за процесот ретерминологизација. Рондо (1983, стр. 25), ја истакнува мобилноста на термините од општиот во специјализираниот јазик и обратно и укажува на нејзината улога во промената на значењето. Оттука, Рондо, всушност, укажува на процесите терминологизација и детерминологизација. Мејер, Мекинтош и Варантола (Meyer, Mackintosh, Varantola, 1998, стр. 645–654), укажуваат дека термините од одредена научна или техничка област, односно од специјализирани научни области, мигрираат во речникот во општа употреба, а тоа е соодветно на процесот детерминологизација. Мејер (Meyer, 2000, стр. 39–58) ги испитува термините од областа на ИКТ и како пример за процесот детерминологизација го наведува терминот *даунлодира*. Таа ги коментира семантичките промени што настануваат кај терминот при неговата детерминологизација и укажува дека значењето на терминот може да се задржи кога тој преминува во општа употреба. Во тој процес, терминот може и да го изгуби значењето што го има во основниот домен и да добие и ново значење, што може да има поголема, но и нејасна примена. Мејер и Мекинтош (Meyer, Mackintosh, 2000, стр. 111–138), испитувајќи ја детерминологизацијата на термилошките единици, ги анализираат семантичките, граматичките и прагматичките промени низ кои поминува термилошката единица кога почнува да се употребува од лаик. Жагар (Žagar, 2005) укажува дека постои делумна, целосна и индивидуална детерминологизација.

Во делумната, карактеристиките на терминот остануваат непроменети, а во целосната терминот добива ново значење. Индивидуалната детерминологизација е поврзана со креативноста на индивидуата во пишаниот или говорениот дискурс. Таа го разгледува процесот на целосна детерминологизација на одделни термини од областа физика во словенечкиот јазик. Хајчук (Haјczuk, 2012), ги разгледува термините од областа на ИКТ и укажува на меѓусебната замена на термините и зборовите што се во општа употреба како резултат на процесот детерминологизација. Според него, научните области се отворени, на пример, во медицината секојдневно се откриваат нови лекови, а тоа значи дека процесот на формирање на термини не е завршен и се наоѓа во експанзија. Колковска (Колковска, 2012) ги испитува семантичките неологизми во бугарскиот јазик што се појавуваат како резултат на процесот на детерминологизација и укажува на моделите на метафоризација на термините. Таа истакнува два случаи на формирање на семантички неологизми во зависност од карактерот на детерминологизацијата. Во првиот, терминот ја проширува својата сфера на употреба без да го губи термилошкоото значење, а во вториот случај, терминот преминува во општиот јазик и ја губи поврзаноста со специјалниот денотат. Јурјевич (2014) ја разгледува детерминологизацијата како резултат на интеракцијата меѓу специјалната и општоупотребуваната лексика. Нигоевиќ и Павлетиќ (2013), разгледуваат одредени карактеристики на процесот на детерминологизација во хрватскиот и во италијанскиот јазик врз корпус на термилошки единици од областа на правото ексцерпирани од специјализирани и општи речници. Тие ја истакнуваат универзалната димензија на овој процес и укажуваат на семантичките промени на единиците во овој процес, особено на проширување на значењето на термилошката единица во секојдневна употреба преку метафора и метонимија. Гурко (2013) пишува за процесот на детерминологизација на речникот од областа на графичкиот дизајн во новинарскиот и уметничкиот стил во современиот украински јазик. Сизонов (Sizonov, 2015) ги разгледува семантичко-стилистичките карактеристики на медицинските термини во белоруските, полските, руските и во украинските медиуми. Таа покажува дека детерминологизираната употреба на овие термини овозможува кај нив да се развие дополнителна семантика. Акцентот е ставен на оценувачкиот карактер на медицинскиот термин во медиумите. Радбиљ и Жуковскаја (Радбиљ и Жуковская, 2015) поаѓаат од концептуалната метафора на Лакоф и Џонсон и се задржуваат на детерминологизацијата на лексемите *менатлитет* и *менталност*. Акцентот го ста-

ваат на оценувачкиот карактер што го има детерминологизираната лексема.

Во македонската лингвистика, прва за појавата детерминологизација зборува Пановска (1987, стр. 66). Според неа, иако термините треба да се одликуваат со еднозначност, тие често се употребуваат во сфери надвор од научните области на кои им припаѓаат и стануваат дел од општонародната лексика. Таа ја истакнува поврзаноста на детерминологизираните термин со различните функционални стилови. Минова-Ѓуркова (2003, стр. 131), укажува на појавата на навлегување на термините од различни научни дејности во општа употреба, односно зборува за процесот детерминологизација, кој го поврзува со образованието и со средствата за масовно информирање.

Овој преглед покажува дека поголемо внимание на овие процеси им се посветува во странската литература и го потврдува нивниот универзален карактер. Прегледот покажува и дека во истражувањата најмногу се нагласува процесот детерминологизација, додека процесите терминологизација и ретерминологизација се елаборирани во помала мера.

4. Методологија на истражувањето. Истражувањето има квалитативна парадигма и дескриптивен дизајн. Примерокот го сочинуваат лексички единици од општиот јазик, како и од различни научни и технички области, ексцерпирани од секојдневните интеракции на зборувачите на македонскиот јазик. Од методите за обработка на податоците и за донесување заклучоци се употребуваат анализа, компарација и синтеза. Основното значење на лексичките единици е дадено според Толковниот речник на македонскиот јазик (2003, 2005, 2006, 2008, 2011, 2014). Потоа, се покажува миграцијата на одделната лексичка единица од општиот јазик во специјализираниот јазик, од специјализираниот јазик на една научна или техничка област во специјализираниот јазик на друга, од специјализираниот јазик во општиот јазик, како и семантичките и граматичките можности на анализираните лексички единици.

5. Резултати и дискусија

5.1. Терминологизација. Терминологизацијата се сфаќа како процес во текот на кој одделни единици од општиот јазик преминуваат во специјализираните јазици на одделни научни или технички области, за да означат соодветни поими карактеристични за таа научна област. При терминологизација, лексичката единица продолжува да се употребува во општиот јазик со значењето што го има, или развива ново значење, но истовремено, по пат на метафора или метонимија, ја проширува сферата на својата употреба и почнува да се употребува како термин во одделната научна или техничка област. Во таа смисла, може

да се зборува за два вида терминологизација, и тоа делумна и целосна. При делумната терминологизација, елементи од значењето на единицата во општиот јазик се забележуваат и во значењето на единицата во семантичкото поле на одделна научна или техничка дејност. При целосната терминологизација, не се забележуваат елементи од значењето на единицата во општиот јазик во новото значење во одделната научна или техничка дејност. Лексичката единица *глувче* во општиот јазик се употребува со значењето: *мал глодач со долга тенка опашка што живее во близина на луѓето или во полињата* (ТРМЈ, 2003, стр. 351). Со развојот на компјутерската технологија, оваа лексичка единица почнува да се употребува како термин за да се означи *еден периферен уред што служи за интеракција со компјутерот*. Потврда за тоа дека станува збор за термин се наоѓа и во Толковниот речник, во кој е регистрирана оваа вторична семантичка реализација (ТРМЈ, 2003, стр. 351). Ова значење е развиено по пат на сличност на глодачот со уредот за да се пополни празнината во ова семантичко поле. Во новото значење не се забележуваат елементи од основното значење, што значи станува збор за целосна терминологизација. Лексичката единица *колаче* според Речникот го има следното значење: *слатко печено тесто, направено од меко брашно со млеко, јајца и масло, обично исполнето со фил* (ТРМЈ, 2006, стр. 555). Во компјутерскиот речник, таа добива ново значење и почнува да се употребува како термин: *краток текст што веб-страницата го чува на компјутерот на корисникот кога тој ќе ја посети страницата* (europa.eu.). Примери: *За нашата веб-страница ние ја користиме техниката на „колачиња“*. *Повеќето од овие колачиња се т.н. „колачиња за сесија“ (познати и како „привремени колачиња“); Целта на овие колачиња е...*; *Овие колачиња се бришат откако...* (civilmedia.mk.). И кај оваа лексичка единица, во новото значење не се забележуваат елементи од основното значење, а тоа значи дека станува збор за целосна терминологизација. Лексичката единица *лозинка* се употребува во општиот јазик со значењето: *лозова прачка* (ТРМЈ, 2006, стр. 59). Од општиот јазик, таа преминува во компјутерскиот речник во својство на термин со значење: *таен збор што служи за распознавање*. И во овој случај, не постои поврзаност меѓу основното значење и значењето на вторичната семантичка реализација, значи, станува збор за целосна терминологизација. Примери: *Изборот на добра лозинка не е случајна работа* (Гроздановски, 2.8.2016); *...на така, најчесто користена лозинка во 2017 година е...* (popularno.mk., 29.12.2017). Лексичката единица *мени* се јавува со следното значење: *список и ценовник на јадења во угостителски објект што им се дава на гостите за да изберат* (ТРМЈ, 2006, стр. 116)

Од општа употреба, таа влегува во јазикот на информатиката, со истото значење: *листа со избор, односно список со наредби*. Во овој случај, новото значење е развиено по пат на сличност, оваа листа наместо од јадења, се состои од голем број наредби, од типот: *бришење, печатење, меморирање, вметнување слики* итн. Елементи од основното значење се забележуваат и во новото значење, што значи дека станува збор за делумна терминологизација. Примери: *Со избор на наредби од менито корисникот може да работи со содржината прикажана во прозорецот* (Арсениевски, Лошанска-Тодоровска, Какашевски, стр. 57); *...на табла нацртал мени од „Мајкрософт ворд“* (vesti.mk., 1.3.-2018); *...со десен клик да изберете мени...* (sitel.com.mk., 5.6.2017). Лексичката единица *прозорец* е регистрирана со значењето: *отвор во ѕид низ кој влегува светлина и воздух заедно со рамката и стаклото со којшто тој отвор се затвора* (ТРМЈ, 2008, стр. 616). Од општиот јазик, таа преминува во информатичкиот речник и добива обележје на термин со значењето: *објект во оперативниот систем или рамка во која на работната површина се прикажува содржината од иконата* (Арсениевски и сор., стр. 57). И во овој случај станува збор за целосна терминологизација. Компјутерскиот прозорец ги има сите карактеристики на прозорецот од секојдневниот живот, се отвора, се затвора и при градењето може да му се менуваат димензиите. Примери: *...автоматски ќе се отвори прозорец во кој ги предупредува корисниците...* (gsm.mk., 9.2.2016); *...треба да притиснете... што ќе ве одведе до прозорецот за...* (П., Д., 4.8.2015). Сепак, може да се констатира дека употребата на оваа лексичка единица како термин носи со себе едно поспецијализирано значење, зашто во општиот јазик, на пример, не се отвораат нови прозорци, отворените прозорци не може да се минимизираат и сл. И кај лексичката единица *страница*, со значење: *површина на лист во книга, тетратка или весник* (ТРМЈ, 2011, стр. 584), се забележува премин од општиот јазик во речникот на информатичарите. Компјутерската страница се однесува на веб-страница со значење: *документ поставен за разгледување на интернет и чија содржина е комбинација од текстови, слики, звуци и видео* (Арсениевски и сор., стр. 117). Оттука, новото значење е развиено по пат на сличност со обичната страница и станува збор за целосна терминологизација, зашто значењето на компјутерската страница е во извесна мера поспецијализирано: станува збор за страница поставена на интернет. Изразот *отвори нова страница*, со оглед на двете значења на единицата *страница*, има две значења. Едно: *отпочне нешто ново, нов период, нова етапа од нешто* и друго: *се префрли на друга страница, односно почна да разгледува друг документ, односно друга содржина*. Примери:

Корисниците може да ја посетат страницата и анонимно (ckrm.org.mk.); Токму затоа и ја создадовме страницата www.penzija.mk (sitel.com.mk., 29.5.2017). Анализираниите лексички единици при терминологизација покажуваат само семантичка промена. Во еден случај, се забележува дека новото значење не е лишено од присуството на основното значење, додека, пак, во другите случаи сосема е прекината врска со основното значење и се развива ново значење. На почеток, како што истакнува и Велјановска (2006, стр. 151–154), вторичните семантички реализации, најверојатно функционираат како фигуративна форма на основното значење, што се потврдува со присуството на некои лексички единици со преносно значење и во ТРМЈ, но, потоа, со зачестената употреба ова првично фигуративно значење преминува во самостојно. Овие резултати се во согласност со испитувањата на Рондо (1987) и на Мејер и Мекинтош (1998). Од анализата се гледа дека процесот терминологизација го зафаќа семантичкото поле на информатичко-компјутерската технологија.

5.2. Ретерминологизација. Ретерминологизацијата се сфаќа како процес во кој термилолошките единици од една научна или техничка област преминуваат во друга за да означат одредена реалност во неа и продолжуваат да се употребуваат во новата област така што задржуваат или не задржуваат дел од значењето од основниот домен. Според тоа, може да се зборува за делумна или целосна ретерминологизација. Новото значење се развива по пат на метафора и метонимија. Лексичката единица *икона* ѝ припаѓа на црковната терминологија со значење: *слика на Христос, Богородица, светец или на религиозно сцено, изработена (обично на штица) според правилата и обичаите на православната црква* (ТРМЈ, 2006, стр. 318). Со развојот на компјутерската технологија, од црковната терминологија, овој поим преминува во компјутерскиот речник со значење: *сликовитото претставување на некоја програма на екранот од компјутерот* (ТРМЈ, 2006, стр. 319). Иконите се, всушност, мали слики што се распоредени на работната површина на оперативниот систем и во нив се претставени програми, фајлови или папки (Арсениевски и сор., стр. 57). На овој начин, станува очигледно дека значењето на терминот во основниот домен и неговата вторична семантичка реализација, во својата основа го имаат поимот слика, што може да укажува на тоа дека во вторичната реализација се забележуваат елементи од основното значење, а тоа значи дека станува збор за делумна ретерминологизација, но дека, сепак, лексичката единица има посспецијализирано значење. Примери: *...е икона која ги прикажува...; ...е икона која има функција...; ...иконата која има форма на звучник...;* (Арсениевски и сор., стр. 58, 66, 99); *Фејсбук-аплика-*

цијата доби нова икона која изгледа како ракета... (reporter.mk., 30.3.-2017); ...доволно е да се кликне на сината икона... (usb.mk., 5.3.2018). Понатаму, лексичката единица *вирус* ѝ припаѓа на медицинската терминологија со значење: *микроорганизам посетен од бактерија што може да предизвика заразна болест* (ТРМЈ, 2003, стр. 250). Повторно, со развојот на науката и техниката, овој поим од медицината навлегува во компјутерската терминологија, по пат на метафора и метонимија. Компјутерските вируси се штетни и непожелни програми кои без знаење и желба на корисникот влегуваат во неговиот компјутер (Арсениевски и сор., стр. 129). Исто како медицинскиот вирус така и компјутерскиот вирус има свои видови: вируси, црви, тројански коњи и шпиони. Како што вирусот навлегува во организмот така и компјутерскиот вирус навлегува во „организмот“ (компјутерот), се размножува и прави штети. Медицинскиот вирус се пренесува при допир со болно лице, а компјутерскиот при размена на податоци од ЦД или уесбе од еден на друг компјутер. Како што во медицината постојано се појавуваат нови вируси така и во компјутерската технологија се создаваат нови вируси. Основното значење не се задржува во вторичната реализација, значи, станува збор за целосна ретерминологизација. Примери: *Штетата што ја прават некои од вирусите е безначајна; Нови компјутерски вируси се креираат секојдневно* (Арсениевски и сор., стр. 129, 131); *Руската разузнавачка служба откри компјутерски вирус за...* (sitel.com.mk., 30.7.2016); *Вирусот е опасен, бидејќи во моментов активно инфицира компјутери...* (lokalno.mk., 23.5.2017); *...содржините поврзани со нив, доаѓаат во пакет со вируси* (gsm.mk., 21.9.2017); *...нови уреди веќе се инфицирани со вируси* (falanga.com.au., 15.3.2017); *...оти најверојатно содржи опасни вируси, кои буквално ги уништуваат компјутерските делови...* (pravdiko.mk., 26.10.2016); *Вирусот чие потекло уште не е познато, го „замрзнува“ компјутерот...* (С. А., kajgana.com., 21.6.2017).

Кај анализираните лексички единици се случуваат само семантички промени, односно тие го прошируваат своето значење. Проширувањето на значењето се случува по пат на метафора или метонимија. Во вторичните семантички реализации, во првиот случај, се задржани елементи од основното значење, што значи дека станува збор за делумна ретерминологизација, а, во вториот случај, такви елементи не се забележуваат, што значи дека станува збор за целосна ретерминологизација. Од примерите се гледа дека ретерминологизацијата се однесува на семантичкото поле на информатичко-компјутерската технологија. Добиените резултати се во согласност со истражувањата на Реформатскиј (1947).

5.3. Детерминологизација. Детерминологизацијата се сфаќа како процес во текот на кој термилошката единица од една научна или техничка област почнува да се употребува во општиот јазик, односно добива пофреквентна употреба во секојдневните интеракции на зборуваачите на македонскиот јазик. Ова сфаќање се надоврзува на истражувањата во странската литература, како и на истражувањата на Пановска (1987) и Минова-Ѓуркова (2003) во македонската литература. Меѓу факторите што ја овозможуваат детерминологизацијата се спомнуваат: европеизацијата, глобализацијата, растот на популацијата со високо образование, потребата од пополнување на одредени семантички полиња итн. На пример, лексичката единица *еуфорија* ѝ припаѓа на медицинската терминологија со значењето: *болна состојба со субјективно зголемена возбуда и безгрижност кај болните* (ТРМЈ, 2006, стр. 619). Значи, станува збор за состојба во која се наоѓа болното лице. Притоа, во организмот се лачат голем број супстанции што го намалуваат чувството за болка, таа состојба се третира со лекови и сл. Кога овој термин се јавува во секојдневна употреба, станува збор за истата состојба, кај лицето се јавува зголемена возбуда и безгрижност, но не се присутни медицинските аспекти, таа состојба не се врзува со болест, односно не се мисли дека лицето е болно и дека страда од таа состојба. Значи, во општа употреба кај оваа единица се задржуваат некои елементи од значењето на терминот, но се губат есенцијалните карактеристики, односно оние во кои значењето се асоцира со болест. Примери: *Празнична еуфорија во Охрид* (Аритоновска, 31.12.2017), што не значи дека луѓето страдаат од еуфорија, туку дека се луѓето возбудени, радосни, среќни пред да започне новата година. *Вистинска еуфорија владее на трибините со македонски навивачи...* (makfax.com.mk., 17.1.2018); *Колони возила, граѓани со развиорени знамиња и гевгелиски народни песни ја сочинуваа славеничката еуфорија во Гевгелија, вчеравечер откако беше соопштено дека референдумот за отворањето рудници во Кожуф поминал успешно...* (Вечер, 24.4.2017); *Сегашната еуфорија брзо ќе спласне...* Овие резултати се во согласност со истражувањата на Рондо (1985), Мејер, Мекинтош и Варантола (1998), Хајчук (2012) и Гурко (2013). За семантичките промени што се јавуваат кај терминот при детерминологизацијата може да се зборува од два аспекта. Прво, значењето на терминот од одредена научна или техничка област може да се задржи и во значењето што тој термин го добива во општиот јазик, на пример, *еуфорија*. Во тој случај, станува збор за делумна детерминологизација зашто и лаикот го употребува терминот со дел од значењето што тој го има во основниот домен, но јасно е дека лаикот има поскромни позна-

вања од медицинскиот работник. Второ, по детерминологизацијата, терминот може да добие сосема ново значење. Во тој случај станува збор за целосна детерминологизација. Овие два аспекта се соодветни на поделбата воведена од Жагар (2005), како и на истражувањата на Колоковска (2012). Проширување на значењето и при детерминологизацијата се случува врз основа на метафора или метонимија, а тоа е во согласност со истражувањата за семантичките промени кај термините на Мејер и Мекинтош (2000), Нигојевиќ и Павлетиќ (2013) и на Сизонов (2015). На пример, во однос на компјутерскиот термин *хардвер* со значење: *физички компоненти на компјутерскиот систем* (ТРМЈ, 2014, стр. 276), денес често во разговорниот јазик се слушаат изразите: *Спор му е хардверот, Не му работи хардверот денес, Му се измешаа брзините во хардверот*. Во овој случај, проширувањето на значењето е направено по пат на сличноста на хардверот како главен дел на компјутерот и човековиот мозок како главен орган кај човекот, а се однесува на: *лице што споро сфаќа, што споро реагира, лице што се збунува, што има ментални пречки* итн. Елементи од основното значење не се задржуваат во оваа вторична семантичка реализација, па, станува збор за целосна детерминологизација. Во некои случаи, компјутерски термин може да се сретне во разговорниот јазик во таков контекст во кој пред појавата на терминот во ИКТ на тоа место би се употребил друг збор. На пример: *Ќе го катнам виното малку*, со значење: *намали*. Во однос на вториот аспект, треба да се истакне дека кога терминот го губи значењето од основниот домен и почнува да се употребува со сосема различно значење, тоа значење во одредени случаи може да има поголема, ама нејасна примена. На пример: *Можно е настанатата завеса од лепливите хемикалии и микровлакна да даунлодира колонии од бактерии, вируси и габи што живеат во горните делови на атмосферата...* (falanga.com.au., 28.6.2015). Оригиналното значење на терминот *даунлодира* е: *пренос на програма/податоци од поголем на помал компјутер*. Нејасната примена на детерминологизарниот термин се потврдува и со истражувањата на Мејер (2000). Промените што се случуваат во терминот може да се и од граматичка природа. Терминот *абортира* ѝ припаѓа на медицинската терминологија со значење: *прекин на бременоста, хируршка интервенција со која се прекинува бременоста* (ТРМЈ, 2003, стр. 3). Како глагол, овој термин со детерминологизирано значење не се употребува во општиот јазик. Глаголската придавка изведена од *абортира* во општиот јазик има атрибутивна и предикативна употреба, и тоа само во примерите *абортиран фетус* и *абортирано бебе – фетусот е абортиран, бебето е абортирано*. Оваа глаголска придавка се јавува во детер-

минологизирана употреба со значење: *нешто што е прекинато пред времето, пред да започне*. Покрај атрибутивната функција, детерминологизираната глаголска придавка се јавува и во предикативна функција, на пример: абортирана среќа, но и среќата е абортирана. Глаголската придавка задржува елементи од значењето на терминот, па станува збор за делумна детерминологизација. Овие резултати се во согласност со истражувањата на Мејер (2000) за детерминологизираната употреба на поимот виртуелен. Примери: Револуцијата беше абортирана во мигот кога беше индуцирана однадвор... (Ванковска, 10.7.-2017); Македонија абортирана (Героски, 22.4.2017); абортирана акција (Димитровски, 4.5.2017); абортиран ум и абортирана вистина (Ванко, 4.5.2016); абортирана можност (Попова, 10.10.2014); абортиран самит (Поповски, 30.5.2013); абортирана мисла и сл. Се забележува дури и појава на неологизам, изведен од глаголот *абортира*, *самоабортира*: Македонија беше трудна, а и сега е трудна, но е една од ретките трудници на планетата чии навреме осветнени седмачиња самоабортираат, за да се спасат и да инкубираат во некои други, по-среќни и поумни земји (Героски, 22.4.2017). Појавата на семантички неологизми е забележана и во истражувањата на Колковска (2012). *Агонија* е медицински термин со значење: *состојба без свест непосредно пред смрт* (ТРМЈ, 2003, стр. 12). Денес, оваа единица се јавува во секојдневна употреба со значење: *состојба пред губење, пред пропаѓање*, кое е регистрирано во Речникот. Примери: Агонија на железничарите (Новевска, 25.2.2017); Три месеци агонија... вака за Фактор го опишува своето секојдневние кројач кој... (vecer.mk., 5.3.2018); По тригодишна агонија, Сабри... (vecer.mk., 3.12.2017); САД ќе живеат во страв и агонија цело време (vecer.mk., 23.8.2017). Очигледно е дека не станува збор за агонија во медицинска смисла на зборот, туку значењето е поврзано со тешкиот живот во современата стварност, што подразбира невработеност, отсуство на социјално и здравствено осигурување, лоша финансиска состојба и сл. Во овој случај, станува збор за целосна детерминологизација затоа што елементи од основното значење не се задржани во новото значење. *Алиби* припаѓа на правната терминологија со значење: *доказ дека обвинетиот во моментот на извршување на делото бил на друго место, а не на она каде што е извршено кривичното дело* (ТРМЈ, 2003, стр. 30). Во секојдневна употреба овој термин го добива следното значење: *изговор, оправдување*, па се јавуваат изрази од типот: *има/нема алиби, цврсто алиби, си најде алиби за да не дојде*, што се доближува до семантиката на именката *изговор*. Елементи од основното значење не се забележуваат во новото значење, па станува збор за целосна детерминологизација. Сепак, како што и

претходно е кажано, во општиот јазик значењето е пошироко од она што го има терминот во специјализираниот јазик. Примерите покажуваат дека со процесот детерминологизација е засегнато семантичкото поле на медицината, правото и информатичко-компјутерската технологија.

Од анализираниите термилошки единици може да се согледа дека кај одделни единици се случуваат само семантички промени, но кај одделни се присутни и семантички и граматички промени. Се забележува дека детерминологизацијата е многу фреквентна појава и дека најчесто станува збор за проширување на значењето во општа употреба. Во општата употреба, терминот може целосно или делумно да се детерминологизира, во зависност од тоа дали во општата употреба се задржуваат елементи од основното значење или не.

6. Заклучок. Истражувањето покажува дека сè повеќе се затемнува границата меѓу термините и општата лексика, како и меѓу термините на одделни научни области и технички дејности и дека процесите терминологизација, ретерминологизација и детерминологизација се многу чести во македонскиот стандарден јазик. При овие процеси кај лексичките единици најчесто се случуваат семантички промени, но се гледа дека се случуваат и граматички промени. Овие промени придонесуваат за збогатување на лексиката на македонскиот јазик. Од анализата се гледа дека со процесите терминологизација, ретерминологизација и детерминологизација се опфатени, во најголема мера, семантичките полиња на медицината, правото и информатичко-компјутерската технологија.

Користена литература – кирилица

- Арсениевски, Симе. Лошанска-Тодоровска, Маја. Какашевски, Ѓорѓи. *Информатика за петто одделение*. Скопје: МОН. <http://bit.ly/2D6oP4Q>, 6.12.2017
- Велјановска, Катерина. 2006. Значењата на лексемата куќа во македонскиот јазик. 32. *Научна конференција на 38. Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура*, стр. 151–154. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“
- Виноградов, Владимирович Виктор. 1947. *Русскиот јазик (Грамматическое учение о слове)*. Москва: Учпедгиз. <http://bit.ly/2D2tzZb>, 11.4.2017
- Виноградов, Владимирович Виктор. 1972. *Русскиот јазик (Грамматическое учение о слове)*. Москва. <http://www.studfiles.ru/preview/1621458/>, 11.4.2017
- Винокур, Григорий Осипович. 1939. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии. *Труды Московского института истории, философии и литературы*, т. 5, с. 3–54. Москва: МИФЛИ

- Гурко, Василівна Олена. 2013. Детермінологізація лексики графічного дизайну. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*, 13, с. 49–56. Міністерство освіти і науки України. <http://bit.ly/2tmiS43>, 6.4.2017
- Јанушева, Виолета. 2017. Стандарден македонски јазик. Битола: Универзитет „Св. Климент Охридски“, Педагошки факултет
- Юрьевич, Александр Багиан. 2014. Детерминалогизация как результат размытости границ между специальной и общепотребительной лексикой. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*, № 7 (37) 2, с. 28–33. Тамбов: Грамота. <http://bit.ly/2FZHзpU>, 5.4.2017
- Колковска, Сия. 2012. Семантични неологизми в българския език, възникнали в резултат на детерминалогизация. *Сборник с доклади от Единадесетите национални славистични четения: Време и история в славянските езици, литература и култура*, том, с. 374–380. Езикознание. София: УИ „Св. Климент Охридски“
- Минова-Гуркова, Лилјана. 2003. *Стилистика на современот македонски јазик*. Скопје: Магор
- Пановска, Ружа. 1987. *Современ македонски јазик*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“
- Радбиль, Беньюминович Тимур. Жуковская, Лариса Игоревна. 2015. Детерминалогизация лексем менталитет и ментальность в обыденном языковом употреблении. *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*, № 10 (2), с. 383–386. <http://bit.ly/2FvcLze>, 6.4.2017
- Реформатский, Александр Александрович. 1947. *Введение в языковедение*. Москва: Учпедгизом. <http://bit.ly/2G1VLyM>, 11.4.2017
- Сизонов, Дмитро Юрійович. 2015. Медицинская терминология в белорусских, польских, русских и украинских медиа: семантико-стилистическая характеристика. *Stylistyka*, 24, pp. 261–270. Wydawca: Institute of Polish Philology of the Opole University and Committee on Linguistics, Polish Academy of Sciences. <http://bit.ly/2D4oPm6>, 6.4.2017
- Толковен речник на македонскиот јазик*. 2003, 2005, 2006, 2008, 2011, 2014. Скопје: Институт за македонски јазик „К. Мисирков“
- Хайчук, Роман. 2012. К вопросу о компьютерном термине и компьютерной терминологии. *Studia Slawistyczne, Linguodidactica XVI*, с. 39–59. <http://bit.ly/2D4Pb7h>, 6.4.2017

Користена литература – латиница

- Adelstein, Andreina. Cabré, Teresa María. 2002. The specificity of units with specialized meaning: polysemy as explanatory factor. *DELTA*, v. 18. <http://bit.ly/2FkzR3>, <http://bit.ly/2D4qI22>, 5.4.2017
- Coană, Mariana. *Common language versus specialized language*. <http://bit.ly/2G16TvB>, 5.4.2017
- Meyer, Ingrid. Mackintosh, Kristen. Varantola, Krista. 1998. From Virtual Sex to Virtual Dictionaries: On the Analysis and Description of a De-terminologized Word. *Proceedings of Euralex 98*, pp. 645–654. <http://bit.ly/2FuI3q4>, 4.4.2017

- Meyer, Ingrid. (2000). Computer Words in Our Everyday Lives: How are they interesting for terminography and lexicography? *Proceedings of Euralex 2000*, pp. 39–58. <http://bit.ly/2D3Cee7>, 4.4.2017
- Meyer, Ingrid, Mackintosh, Kristen. 2000. When terms move into our everyday lives: An overview of de-terminologization. *Terminology*, v. 6 (1), pp. 111–138. <http://bit.ly/2oQxsMH>, 5.4.2017
- Nigoević, Magdalena, Pavlečić, Helena. (2013). O determinologizaciji u hrvatskom i talijanskom pravnom nazivlju. *Lingvistički i pravni aspekti višjejezičnosti*, str. 307–327. Zagreb: Nakladni zavod Globus. <http://bit.ly/2oYqWmu>, <http://bit.ly/2oMAtxI>, 11.4.2017
- Žagar, Mojca. 2005. Determinologizacija (na primeru terminologije fizike). *Jezik in slovnostvo*, let. 50, št. 2, str. 35–48. <http://bit.ly/2I7zznb>, 6.4.2017
- Vakulenko, Maksym. (2013/2014). Term and terminology: basic approaches, definitions, and investigation methods (Eastern-European perspective). *Terminology Science & Research*, vol. 24, pp. 12–28. <http://bit.ly/2HaSBYE>, 6.4.2017

Ексцерпирани текстови:

- Аритоновска, Нина. 31.12.2017. Празнична еуфорија во Охрид. [sitel.com.mk. http://bit.ly/2piiCIE](http://bit.ly/2piiCIE), 10.1.2018
- Ванко, Алекс. 4.5.2016. Шарената лага и абортираниот ум. [puls24.mk. http://bit.ly/2HyR0fl](http://bit.ly/2HyR0fl), 10.3.2017
- Ванковска, Билјана. 10.7.2017. Абортирана револуција. [novamakedonija.com.-mk. http://bit.ly/2GtiDY9](http://bit.ly/2GtiDY9), 8.11.2017
- Героски, Бранко. 22.4.2017. Македонија абортирана. [slobodenpecat.mk. http://bit.ly/2Dt4U03](http://bit.ly/2Dt4U03), 10.11.2017
- Димитровски, Зоран. 4.5.2017. Има ли руска врска во крвавиот четврток? [fokus.mk. http://bit.ly/2tRrW1g](http://bit.ly/2tRrW1g), 10.11.2017
- Гроздановски, Тамара. 2.8.2016. Како до најсигурна лозинка за Вашиот профил? [fakulteti.mk. http://bit.ly/2Fpposp](http://bit.ly/2Fpposp), 10.3.2017
- Новевска, Христина. 25.2.2017. Агонија на железничарите. [24vesti.mk. http://bit.ly/2Ht6Ckw](http://bit.ly/2Ht6Ckw), 20.4.2017
- П., Д. 4.8.2015. Не Ви се допаѓа Windows 10: Вака може да се вратите на стариот систем. [kajgana.com. http://bit.ly/2HdLgAV](http://bit.ly/2HdLgAV), 31.7.2017
- Попова, (превод). 10.10.2014. Кон што се движат студентските протести 2014 – И зошто те засега тоа? [mojotgrad.com. http://bit.ly/2HAZqTo](http://bit.ly/2HAZqTo), 21.4.2017
- Поповски, Ристо. 30.5.2013. Абортиран самит. [civil.org.mk. http://bit.ly/2tLs7ex](http://bit.ly/2tLs7ex), 8.2.2017
- С., А. 28.6.2017. Нова хакерска уцена. Откуп од 700 000 евра за „одмрзнување“ нуклеарни центри, аеродроми, банки. [kajgana.com. http://bit.ly/2FCzRRr](http://bit.ly/2FCzRRr), 1.8.-2017
- Колачиња за пребарување. Европски младински портал. [europa.eu. http://bit.ly/2G6phTJ](http://bit.ly/2G6phTJ), 8.3.2018
- Услови за користење, авторски права и заштита на приватноста. [civilmedia.mk. http://bit.ly/2G8D3FJ](http://bit.ly/2G8D3FJ), 8.3.2018

Црвен крст на РМ. Политика на приватност. ckrm.org.com.
<http://bit.ly/2HclWIE>, 6.3.2018

28.6.2015. Алармантно! Балканот под удар от на „Chemitrails“! Не прскаат со авион, а никој ништо не презема. falanga.com.au. <http://bit.ly/2GAKoxU>, 16.3.-2017

9.2.2016. Google Chrome ќе штити од лажните download копиња. gsm.mk.
<http://bit.ly/2Flvuds>, 31.7.2017

26.10.2016. Кој ми стави вирус во поштенското сандаче? pravdiko.mk.
<http://bit.ly/2FDgqJj>, 12.3.2017

30.7.2016. Русија: Откриен компјутерски вирус за шпионажа. sitel.com.mk.
<http://bit.ly/2DmHb1F>, 12.3.2017

15.3.2017. Внимавајте – нови уреди се веќе инфицирани со вируси. falanga.com.au. <http://bit.ly/2FDdRWH>, 30.3.2017

30.3.2017. Ја видовте ли новата икона на Фејсбук? reporter.mk.
<http://bit.ly/2DnhXQJ>, 21.4.2017

24.4.2017. Со огромно мнозинство гевгеличани кажаа НЕ за рудници на Кожуф. vecer.mk. <http://bit.ly/2DBtJaq>, 5.5.2017

23.5.2017. Се појави нов компјутерски вирус, кој е и позлобен од Wannacry. lokalno.mk. <http://bit.ly/2paZ11h>, 22.6.2017

29.5.2017. Информации за пензиските фондови на www.penzija.mk. sitel.com.mk. <http://bit.ly/2FsIMYW>, 6.8.2017

5.6.2017. Компјутерот бавно работи – направете го само ова и ќе биде двојно побрз. sitel.com.mk. <http://bit.ly/2pfaRZq>, 6.8.2017

23.8.2017. Трамп на гробишта, Тилерсон во оган. vecer.mk. <http://bit.ly/2IqJPHp>, 13.9.2017

21.9.2017. Кои ѕвезди се магнет за вируси на интернет? gsm.mk.
<http://bit.ly/2Gk9gd0>, 30.12.2017

3.12.2017. „Се е исто само него го нема“. vecer.mk. <http://bit.ly/2FV5MQm>, 30.-12.2018

29.12.2017. Најпопуларната лозинка во 2017 година. popularno.mk.
<http://bit.ly/2Frq3tT>, 30.12.2017

1.3.2018. Учител од Гана без компјутер предава информатика. vesti.mk.
<http://bit.ly/2pgW6Wh>, 15.3.2018

17.1.2018. Еуфорија на трибините со македонски навивачи. makfax.com.mk.
<http://bit.ly/2HFIT0y>, 20.2.2018

5.3.2018. Паметна брава која знае дали вратата е заклучена. usb.mk.
<http://bit.ly/2FJmp2>, 12.3.2018

6.3.2018. Текстилни маки: животот на кредит, не е живот. vecer.mk.
<http://bit.ly/2Goo4HJ>, 13.3.2018